

**Valentín L.
Carvajal**

**Saudades
gallegas**

Colección de versos

XUNTA DE GALICIA

Edita: Xunta de Galicia.
Consellería de Cultura e Turismo

Lugar: Santiago de Compostela

Ano: 2019

Edición electrónica a partir de:

Saudades gallegas / Valentín L. Carvajal

Orense, 1880 / Imprenta de la Propaganda Gallega (Calle de Lepanto, núm. 18)

Esta obra, seleccionada pola Biblioteca de Galicia para enriquecer a colección de libros electrónicos de Galiciana-Biblioteca Dixital de Galicia, atópase en dominio público, polo que a utilización destes textos é libre e gratuíta.

No proceso de conversión desta obra a formato ePub tentouse respectar na maior medida posible o texto orixinal, por exemplo en todo o relacionado coa ortografía, pero pode atopar modificacións puntuais co obxecto de obter unha mellor lexibilidade e adaptación ao novo formato. Se atopa erros ou anomalías no texto que presentamos, estaremos moi agradecidos se nolo fan saber a través do enderezo electrónico biblioteca.galiciana@xunta.gal.

VALENTIN L. CARVAJAL.

SAUDADES
GALLEGAS,

COLECCION DE VERSOS.

ORENSE:

IMP. DE LA «PROPAGANDA GALLEGA.»
calle de Lepanto, núm. 18.

1880.

Libreria	16
Estante	3
Número	996

REAL ACADEMIA
GALLEGA
LA CORUÑA

21162

Biblioteca

SAUDADES GALLEGAS.

SAUDADES
GALLEGAS,

VERSOS DE

VALENTIN L. CARVAJAL.

ORENSE:
IMP. DE LA PROPAGANDA GALLEGA,
calle de Lepanto, núm. 18.

1880.

ES PROPIEDAD.

ORENSE, 1880.—IMP. DE LA PROPAGANDA,
calle de Lepanto, núm. 48.

‘ O LEUTOR.

¿A onde irán morrer estes versiños
fillos d’ as miñas íntimas tristezas,
concebidos en noites de vixilia
por unha musa enferma?

Aventureiros, loucos soñadores,
en pelegriñacion van pol-a terra
sin agarimo, esfarrapados, débiles
mancándose n-as pedras.

Non cobizosos de lograr a gloria
a cruz a costas forcexando levan;
xa presinten que lonxe d’ o calvario
morrerán baixo d’ ela.

Emprenden a xornada fatigosa
en áas d' o amor d' a pátria, porque pensan
q' os esforzos que fagan n-o seu nome,
xa que non gloria, gratitú merezan.

¡ Triste verze tiveron os coitados!
n-a prision d' unha cárcele muy negra,
arrolounos a nai que á vida os trouxo,
a alma d' un poeta:
arrolóunos n-o encerro en que se muscha,
ô fatidico son d' as suas cadeas,
tendo as vágoas n-os ollos, tendo a frente
coroada de tréboas.

Eles com' a sua nai a quen herdaron
o desalento por espirtu levan;
fáltalles nome, fáltalles fortua,
non toñen mais que penas.

Nome e fortua á conquistar camiñan
pol-os confis d' esta rexion gallega,
entoando cantigas malancónicas
n-a nosa fala tenra:
n-esta fala tan dolce como branda,

fala de fadas, ángeles ou meigas
que hastra n-os lábeos d' o labrego rústico,
ten poesía, tenreza.

Non hacharán un lar onde acollerse,
nin quen consolos ou amor lles dea;
morrerán esquecidos, como morren
os páxaros n-as selvas:
; non importa! por mais que desenganos
recollan ô seu paso, non s' arredran,
horfos naceron, y-unque vivan orfos
non terán estraneza.

Os que sentides algo que vos mágoa,
os q' un berme levades n-a cabeza,
os que sentides sede d' o infinito,
os que amades a terra,
os q' òs ecos ouvindes d' esta fala
que grande foi n-os días de grandeza,
os que xunto co-a carne inda levades
o espíritu d' os celtas,
pousande os ollos un instante solo
n-estes versos, que, fillos d' a tristeza,

inda teñen pra vos algo sacreto,
algo que vos desperta.

Falarámbos d' as fondas saudades,
d' os delores que son a nosa herencia,
d' o esquecemento amargo en que vivimos,
d' as nosas glorias vellas,
d' as venerandas ruinas q' inda s' erguen
ô pé d' estas montanas xigantescas,
baluartes que foron n-outros sigros
d' a nosa independencia;
pois anque probes son, o amor d' a pátria
n-oles con forza e con vigor latexa,
e si pequenos son pol-o roupaxe,
fáinos grandes a idea.

CARTA D'O TIO ÁNHEL DE VALEIXE

'O SEU SOBRINO ANTON DE BETANZOS.

Disnos que dende a Côte de Galicia
iráste pra Bos-Aires, Antonciño;
non sei como nos dá's esa noticia
sabendo que che temos gran cariño.

Tanto nos disgustou, que a Margarida,
co-a pena que colleu, (que foi boa pena)
o que nunca fixera n-a sua vida,
púxose-me á chorar com' unha nena.

Eu, anque non chorei, pois nunca tiven
vagullas que regasen meus delores,
pois son d' aqueles q' afogando viven
n-o curazon as saudades mōres,
sentinme malancónico, intranquilo,

e de maneira tal acongoxado,
que por un pouco... ¿e porque non decilo?
non rompín á chorar esconsolado.

Pero Anton, meu sobriño, ¿ti toleas?
¿Cóidas acaso mellorar de sorte?
¡Non ves que cantos deixan as aldeas
cobizando medrar, topan a morte!

Tan louca pretension debes deixála,
que non sayas d' a terra che aconsello,
e ten conta que quén así che fala
é home de esperencia como vello.

Sendo mozo tamen cal ti eres huxe,
n-os anos en que temos n-a cabeza
non sei que bulideiro ruxe-ruxe
que á despertarnos as pasiós empeza,
eu, o mesmo que ti, viña notando
que moitos meus queridos compañeiros,
us tras outros o lar iban deixando
pr' acollerse n-os lares estranxeiros.

N-a miña soñadora fantasia
estas escenas forza e lus tomaban,
e cando feito rico alguen volvia
as ánsias de riqueza que sintia

mais ardentes e fondas se tornaban,
por que cego non via
os mortos á millós q' aló quedaban.

Este crecente afan fóime facendo
tan fosco e desleigado,
que sin sentílo o amor iba perdendo
que lle tiña ô meu lar acurrunchado.

Unha noite, por fin, mentras durmindo
s' atopaban meus páis, abrin a porta
que vai sair á horta,
e como aquel ladron que vai fuxindo
d' os que o siguen de preto pra collélo,
dinme a correr de presa e caladiño,
saquei a tarabela d' o portelo
e, tremando, alcontreime n-o camiño.

O silencio d' a morte ali reinaba...,
nin siquera unha folla se movía...,
solo hastra min chegaba
a estrana e misteriosa melodia
d' o río que de lonxe murmuraba.

Non ben dera dous pasos n-o carreiro
pra emprender o viaxe recatado,
cando o can que tiñámos n-o palleiro

apareceu curiba d' o balado
e púxose a ladrar con tal coraxe,
que cheguei á pensar que d' aquel xeito
o leyal gardador befaba o feito ,
y-a cativa intencion d' o meu viaxe ;
un brinco déume o curazon n-o peito ,
como nunca pensei n-a chouza miña ,
y-ese afeito moral que nos consome
ôs gallegos enxebres, a morriña,
sentin co-a forza d' a pasion d'un home;
mais repóndome logo, anque o dar volta
mais d' unha vez pasoume pol-a mente,
con firme aucion e voluntá resolta
púxenme a camiñar súpitamente.

¡ Noite aquela solémmia foy en todo
que non esquecerei namentres viva,
eu quixera contarcho... mais non podó
afógame a tristeza...,
éicho contar en outra que ch' escriba
se teño mais vagar e mais firmeza.

Por huxe, meu Anton, pra desafogo
d' esta coita que gardo tan calada,
pol-a memomoria d' a tua nai che rogo

que non volvas pensar n-esa tolada.

Non troques a tua pátreia pol-a allea,
non deixes a verdá pol-os enganós,
afoga esa ambicion, volve pr'aldea
a ser feliz cal fuches outros anos.

Eiqui sabes que tés senon riqueza,
que non-a conecin nin-a cobizo,
us eidos y-unha chouza, unha probeza
que con amor e paz é meu feitizo.

Ven pr'onda min se queres c-o traballo
lograr esa fortua cobizada,
q' anque muy vello son e pouco vallo,
axudándome ti, meu Antonciño,
podrei darche unha vida regalada
como non ten eiqui nengun veciño.

A CRUZ D' OS FARRAPOS.

Pelegrino d' outras terras,
¿pr' onde vas pelegrinando
por tan estreitos camiños
coberto de polvo e canso,
os vestidos n-as silveiras
pouquiño á pouco esgazando,
e mal ferindo n-os coyos
os pés que levas descalzos?

S' é que vas pr' a Compostela
a ver o Apóstole Santo
pra cumprir un voto feito
d' algun beneficio en pago,

non camiões tan de presa,
Pelegrino, acurta o paso,
que pra facer a romaxe
tempo terás se tés ánemos.

Se levas o pensamento
de dar ô corpo descanso,
si os mendiños que te cobren
vas a trocar, mal pocado,
canto mais andes, mais cedo
hacharás o desengano.

Non ch' é Compostela agora
o que che foi n-outros anos;
non che ten pr' os pelegrinos
leito, roupas e pan branco,
nin hospitaliños ledos,
nin cabaleiros Temprarios
q' os defendan d' os galloufos
s' é que quixesen roubálos:
Compostela estáche morta
pr' os que van pelegrinando.

Estan as ruas desertas,
estan os templos pechados
pol-a noite, e n-os altares
non hay cirios alumeando:
non alcontrarás pousada,
nin unha cunca de caldo,
nin leite e luz, se non levas
n-a faltriqueira algús cartos;
non che darán roupa nova
d' esa roupa vella en cámbeco,
cando esmorecido chegues
á aquela *Cruz d' os Narrapos*:
hoxe esa Cruz esquecida
a ninguén empresta amparo,
vive com' a nosa terra
d' as relembranzas d' antano,
e mais que pol-os mendiños,
por un mártir agardando
está c' os brazos abertos
e c' o tronco despexado.

Non estrapes Pelegrino
s' ô chegar ond' ela canso,

non alcontras quen che día
o agarimo cobizado :
non estrancos s' é que deixas
os teus n-a *Cruz d' os Farrapos*,
que quedes solo y-espido
de frío e fame tremando :
os pelegrinos d' agora ,
os qu' eiqui pelegrinamos
pra cumprir os votos feitos
d' esta patria en holocausto ,
xa ben sabido cho temos
que dempois de mil traballos
ô fin d' o viãxe..... á morte
ou o martirio daránnos :
mais que pelegrinos, mártires
huxe nós necesitamos.

Non che queren pelegrinos
que deixen n-a Cruz farrapos
por recoller roupas novas,
Tabor facendo o Calvario ;
que che queren solo mártires
que n-esa Cruz encravados ,
derramen sangue e recollan

espiñas e fel en pago.

.....
Pelegrino, n-esta terra
xa non hay *Cruz d' os Farrapos*,
por que tendo moitos mártires
que nos eidos traballando
andan famentos y-espídos
camiño d'o seu calvario,
¿de que valen os romeiros
que buscan n-a Cruz descanso,
roupas novas pra cobrirse
en paga de votos falsos,
se os comparas c' os que n-ela
quixeran morrer cravados
pasando pol-o martirio
por non ser d' o corpo escravos?

Non camiñes tan de presa,
Pelegrino, acurta ô paso,
que n-a terra de Galicia
xa non hay *Cruz d' os Farrapos*
porque poucos hay q' os teñan
pra poder n-ela deixálos:
hay unha Cruz esquecida

pr' os q' eiqui pelegrinamos,
que mais que pol-os mendiños,
por mártires agardando
está c' os brazos abertos
e c' o tronco despexado.

COMO CHOVE...

A DON MANUEL RIBADULLA.

Chove chove
n-a casa d'ó probe.

¡Vállame Dios que noite! ¡como chove,
como chove, e que lóstregos se ven!
¿que guia os campos levarán? ¡Ay, probe,
probe d' o que non ten!

Con forza á pedriscar comenza agora,
riba de nos a nube descargou:
óutra tal com' aquela que treidora
as terras nos levou.

Qué d'estrozos fará nos nosos millos;
nin graos pr'a sementeira deixará:
¡ay amante muller, amados fillos,
quedádesvos sen pan!

O ano enteiro traballa pra q' un trono
lle leve o que precura con suor,
ou ben escravo pra manter seu dono
traballa o labrador.

Parés, muller, que cae unha goteira
n-o leito d' os pequenos, vai á ver;
acende ese candil, e n-a lareira
vota foupas tamen.

Se mollados están os anxeliños,
tráinos aixiña e vámolos quentar:
¡inda por hoxe ñoran, coitadiños,
pol-as que pasa un pai!

ANXELIÑOS 'O CEO.

Repinican as campanas;
camiño d' o Cimiterio,
levado ô lombo de catro
que foron seus compañeiros,
vai n-unha caixa postiño
o calávre d' un pequeno,
que mais que morto semella
dormido ánxel d' o ceo,
pois coroado de froles
e con aliñas puxérono;
e leva en cruz as manciñas,
leva os lábeos entrabertos
o sembrante com' a neve
branco, y-os olliños pechos,

e como madeixas d' ouro
vánlle brillando os cabelos.

Foguetes de tres estralos
vai votando o fogueteiro;
leva as vestiduras postas
como cand' é festa o crego,
e como se festa fose,
sopra que sopra o gaiteiro,
alboradas vai tocando
e muiñeiras que dá xénio.
¡Non é estrano, por que levan
un anxeliño pr' o ceo!

Denantes de que chegase
ô adro d' eirexa o enterro,
ond' a pequeniña focha
q' abriran pr' o morto nono,
xa a nai estaba agardando
entranquila y-en silencio:
chegaron todos..., n-a cova
o difuntiño meteron,

votáronlle logo terra...,
seguiu tocando o gaitero,
os foguetes estoupaban
mais á miudo n-os ventos,
bendeciu a sepultura
y-entonou un canto o crego,
o pai d' o pequeno morto
cuasi tolo de contento
convidab' os seus amigos
á votar xuntos un neto,
pra festexar a chegada
d' aquel anxeliño ô ceo,
cando entr' os cantos de gloria
d' africion oiuse un berro:
era a probe d' a naiciña
que sintindo n-o seu peito
d' a terra ô cair n-a coba
os xordos estranos ecos,
non poido conterse e diulle
desafogo ôs sentimentos;
que pr' os corazos d' as náis,
niños de dolces afeutos,
limpa fonte de tenrura,
tesouros d' amor eterno,

non é consolo decirlles,
por mais q' o saben de certo,
que son os nenos que morren
ánxeles que van pr' o ceo.

QUEN PREITEA...

Nantronte a Vicentiña
d' o Pazo, qu' é mullere virtuosa,
boa nai, amante esposa,
e segun moitos a millor viciña,
non sei como ventou que seu Facundo
cortexaba outra moza compracente,
que segun dí a xente
xa tivera... eu non sei, cousas d' o mundo;
o conto foi que pol-a mor d' os celos
o marido e muller tanto rifaron
que viñeron ás maus, e non pararon
de turrar e turrar pol-os cabelos,
hastra que Xan Manoel d' as Madureiras

que por ali pasaba c' o seu gando,
o barullo notando,
de dous brincos rubiu as escaleiras
y-entrou pol-a solaina berreando:
«¡Ei, Facundo, haxa paz: ei Vicentiña
deixáibos de loitar e tei vergonza;
a min ansi me deran unha onza,
non me liaba co' a parenta miña!»

Anoxóuse o Facundo pol-o feito,
e votándose ó Xan enfurecido,
déulle un golpe n-o peito
qu'o deixou sen alento e sen sentido.

Cando xa folguexar poido con calma,
dixo con certa sorna o magoadó:
«¡Ves esta cruz? ¡Pois xúroche por ela
que ou o demo me leva en corpo e alma,
ou te deixo por portas n-o xuzgado
como fixen c' o Roque Gandarela!
¡Baterme a min! Non pois, corrinche o mundo
cando andiven servindo ó rei co-as armas,
e nunca tal me sucedeu, Facundo.
¡Inda ten que nacer quen ha de darmas!»

Tal como Xan ó dixo foi pr'ó leito,
deu parte 'o Xuez n-a forma acostumada;
o escribáo, enteirándose d' o feito,
istruíu as promeiras dilixencias:
o ciruxano veu, e por entrada,
dempois de barballar catro sentencias,
armóuse de lanceta, o dilixente,
déulle dúas sangrias ô paciente
d' aquela caste, como lle chamamos
cantos con ollos espantados vemos,
como tódal-a sangue que criamos
d' o corpo nol-a sacan eses demos
a quês pra que nos maten lles pagamos.

O que pasou dempois ninguen poidera
creelo se patente non-o vira:
millor lle fora ô Xan que se morrera
dinantes que 'o Xuez tal parte dira,
y-o Facundo tamen mais lle valera
que cando co-él a sua muller rifara
por mais que lle batese, que calara,
pois falando en concencia
os dous a sua imprudencia
n-a xusticia pagárona ben cara.

A cúria d' a terriña
que de diante d'os preitos
ten-o istinto d' as aves de rapiña;
q' entr' o papel sellado,
diligencias e pagos de direitos
deixa ô mais litigante arroinado,
conforme co-a sentencia d' o xuzgado
—sen especial condanacion de costas—
d' o Facundo e d' o Xan, (sen que perdera
n-in perdoara un céntemo xiquera)
cobrou as onzas en castelos postas
n-a mesa d' o escribáo; y-os dous veciños
solo co-a gracia d' o Siñor quedaron,
pois todo canto tiñan ll' embargaron,
eidos, chouza, xubencas e porquiños.

AMOR D' A PÁTRIA.

A DON XESUS MURUAIS.

Os infortunios o ser lle deron,
sen luz n-os ollos naceu e probe,
e de farrapos coberto sempre,
famento e falta d' amor crióuse.

Namentres outros nenos d' aldea
ledos xogaban n-os arredores,
buscando grilos entr'os centeos,
vend' os cabirtos brincar n-o monte,
as volvoretas seguindo tolos,
ou ben collendo niños e froles;
él, n-un curruncho d' a humilde chouza

vivia a solas c' os seus delores,
calado e quedo com' un calávre,
envolto en negras sombras de cote.

Non pr' el tiveron nunc' as mulleres
tenras palabras, promesas dolces,
nin d' amizade n-o seu espritu
a voz deixaron oubir os homes,
que orfo de todo cariño triste
o neno cego chegou á xóven.

As saudades que o consumian,
mais s' afondaron, foron mais fortes,
cand' ôs lostregos d' a razon, viúse
sen agarimo, sen luz e próbe.

O Prometeo que en si levaba,
fixo un esforzo supremo estonces,
e brazo a brazo, n-a escuridade,
púxose en fero loitar co-a sorte.

Deixou a aldea; por compañeiro
un cadelíño levou, e fôise
aventureiro correndo o mundo,
entoando ledas cancios acordes,
n-as barulleiras prazas d' o pobo

e n-as romaxes d' os labradores ;
y-o que abondosas vágoas de sangue
vertia ô verse solo de noite,
pasaba os dias enteiros, sendo
causa de risa, xúbilo e goce.

Co-este sarcasmo d' a sua desgracia,
á costa d' este supricio enorme,
pasados anos, o cego poido
ter pan e roupas algo millores,
y-algús aforros que pr' el valian
mais q' a fortua d' un rico prócer.

¡ Qué estrano, s' eles representaban
un mundo inteiro de sinsabores,
o trunfo n-unha xigante loita,
o premio a un fondo delor sen nome!

Enton d' os tempos que xa fuxiran
as relembranzas erguendo fóronse
n-o seu doido corazon, morto
a todo afeuto, pasion e goce,
e por primeira vez n-a sua vida
foi ôs empulsos d' un amor dócil.
Pensou n-a pátria, por mais q' abroxos

Ile dera solo de neno e xóven,
y-ô seu recordo, ¡cantos sospiros
custoulle estare d' ela tan lonxe!

.....

Por un canciño guiado, marcha
o triste cego, ben sabe, pr' onde,
que anque seus ollos non ven, sacreto
poder o leva de car' os montes
d'acurrunchada mísera aldea
que fora limbo d' os seus delores.

Non vai buscando n-ela un achego,
q' os desenganos dícenlle a voces,
que non-o lembran nin teu amigos,
que non hay alma q' ali o recorde;
vai, por que sede sinte d' as augas
puras e frescas d' aquelas fontes,
afan d' os bicos d' aqueles aires
qu' ecos y-aromas d' o val recolle,
aires d' a terra natal que teñen
cantos fcitizos soñan os homes.

Por eso cando preto d' aldea
soar as ledas campanas oye,
estremecido deténse...., e chora...,
cicaes de pena, porque non pode
ver os destelos d' o sol que brila
con fogo d' ouro n-os hourizontes;
cicaes de gozo, por que 'os seus lares,
â sua terriña de novo volve,
y-entenrecido, chorando, escrama:
«¡Querida pátria d' os meus amores
aunque non vexo ben te conozo,
meiga que todo meu ser conmoves!
¡Ben te conozo..., úneca estrela
que vin n-a miña perpétoa noite!»

.....

¡Amor d' a terra, ben haxas sempre!
¡Ou sentemento subrime e dulce,
ti non nos deixas nin n-a desgracia;
n-as nosas almas, ti nunca morres!

COMPARANZA.

Hay n-os xardis unha frol
que se chama xirasol,
e que namorada vai
seguindo a marcha d' o sol
dend' o momento que sai.

D' o divino lumiñar,
cando apares o arrebol
alumeando terra e mar,
a corola entrabre a frol
feliz ô vélo chegar.

E cando fulxente brila
n-o centro limpo d' o ceo,
como de Dios a pupila,

a frol confiada e tranquila
ô sol amóstralle o seo.

D' o seu calor à influencia
n-a prenitú d' a existencia,
síntese a frol conmovida,
porque ten n-o sol a esencia,
o feitizo d' a sua vida.

Cando morre en Oucidente
d' o ástro a luz refulxente,
alçontrándose a frol sola,
véselle vaixar a frente
e pechar a sua corola.

Pois com' alenta por él,
como namorada fel,
pónse leda cando sai,
e triste, cando se vai,
morre de pena croel.

O destino d' esa frol
non sei por que presentín
desque te falei e vin;
nena, eu son o xirasol,
ti eres o sol pra min.

FOGOS FÁTUOS.

I.

Era unha garrida
rapaza d' Arnoya,
tiña un alma pura,
pura com' as pombas;
tiña us ollos negros
inda mais q' as moras,
n-as meixelas froles,
e coral n-a boca.
Com' as azuceas
que n-a veiga brotan
ô sourrir de Mayo
as ledas auroras,

era de modesta
cándida e xeitosa.

Dende pequeniños
pasámol-as horas
sempre xuntos, sempre
con iguás memorias,
baixo un mesmo ceo,
e n-as mesmas hortas
dándonos us árbores
apacibre sombra.

¡ Tanto nos queriámos!
tanto as almas nosas
sentian d' un xeito
praceres e coitas,
que poideran ambas
ser un alma sola.

Xuntos e felices !
como duas alondras
que n-un mesmo espacio

teñen niño e voan;
como dous pimpolos
q' as galas amostran,
brilan e recenden
xuntos n-unha póla,
chegamos a mozos
eu y-a miña xoya.

A fortuna sempre
ten pr' a xente nova,
o que pr' os paxáros
as serpentes boas,
seduccion n-os ollos,
e n-o alento forza
pr' atraelos, anque
n-o chao se revolcan,
mentras eles libres
pol-os aires voan.

Mália quen levado
por ofertas loucas
d' alcontrar tesouros
c' os que moitos soñan,

váise pra muy lonxe
do lugar que fora
n-a feliz infancia
niño d'as suas grorias,

¡Ay que noite aquela!
¡Lua malancónica,
alumeando triste
inda m'a recordas!

'O pé d'o cruceiro
éla y-eu, á solas
hastra media noite
pasámol-as horas
en ánsia infinita,
en mortal congoxa.

Cando á dispidirnos
ibámos, chorosa,
con voz q' afogaban
sospiros e coitas,
dixome: «Ben pouco
vallo pra ti agora,
cando así m' esqueces
e me deixas orfa,

por seguir a leda
sorte con que soñas,
qu' é como se foses
siguindo unha sombra.

Xa non mais che pido
que de min te dôas:
á buscar fortuna
vas, Sidorio, ¡cóida
que a felicidade
non perdas n-a loita!
¡Váste! mais ben pode
ser que cando volvas...
que non mais me vexas...
que m' atopas morta! »

Fúame conmovido,
e ganando a volta
d'o monte, dend'o alto
d' unha corredoira,
ô dar a postreira
ollada â sua chouza,
vin n-unha ventana
brillar tremborosa,
unha luz, cicaes
por ela ali posta.

pra qu' eu concecese
qu' en medio d'as sombras,
inda en min pensaba
namorada e sola.

II.

Xóven, c' un tesouro
d'esperanzas ledas,
dono d'os amores
virxes d'unha nena,
era ô tempo, cando
saindo d'aldea
pra facer fortuna
fun á estranas terras.

¡Nai que me criache,
non me coneceras
se me vises cando
retornei pra ela...,
por que solo trouxen
salayos e penas,

angurras n-a frente,
canas n-a cabeza!

Cheguei'õ meu pobo
sendo noite pècha,
noite com' as tumbas
caladiña e negra.

Os veciños cansos
de cavar n-as terras,
buscaban n-o sono
folganza compreta.

Non com' outras noites
soaban n-a serra
alá lonxe... os ecos
d'a gaita parleira,
nin os aturuxos
d'a trullada leda,
e solo os ladridos
d'os cás d'as facendas,
que ond' á porta dormen
presos á cadéa,
por tempos turbaban
a calma solémnia.

— Pasci xunt' o vello

cruceiro de pedra,
testigo d'as miñas
amantes escenas;
collin pol-o atallo,
y-às apalpadelas,
pond' os pés n-os seixos.
y-as mans n-as silveiras,
fun á dar co-a casa
d' a miña Sabela.

Inda estaba á porta
d'o corral aberta;
subin alancando
pol-as escaleiras,
e ben pronto vinme
n-a solaina estensa.

Axexei d' a porta
pol-as rendixelas,
e cal fora, drento
vin as mesmas trévoas.

Enton, pol-a mente
pasoume unha idea;
lembreime d' as suas
palabras postreiras:

«váste, mais ben pode
ser que cando veñas,
que m' atopes morta,
que non mais me vexas.»

¡ Non toleo, cando
non toleci d' aquela!
fun car' ô palleiro,
e dinme tal presa
que d' alí á ben pouco,
nin feito por meigas,
xa tiña un fachuco
de pallas acesas.

Volvinme pr' a porta,
logo arrempuxéina;
berrei canto puden
chamando á Sabela,
¡e nada... o silencio
y-a quietude mesma!

Tentei a ventana
onde a luz puxera
ô mediar a noite
cando sain d' aldea,
e nada tampouco...
hachábase pècha,

pècha ... ¡e mal agoiro!
de froles deserta...

¡Ollos que tal viron,
nunca Dios me dera!
¿como vivo agora?
¿que farei sen ela?
¿está morta ou viva?
e cal si quixera
perguntarlle ó ceo
pol-a miña prenda,
a atóneta vista
n'altura fixéina.

Estaba muy triste,
de loito coberta,
faltáballe o vago
fulgor d'as estrelas,
que son o feitizo
d'as noites sereas,
n-as que s'ademira
de Dios a grandeza.

Inda vive—dixen—

curazon, alenta,
que s' ela morrese
non ansi estiveran
o ceo tan triste
y-a noite tan negra;
pois o verme solo
dempois d' unha ausencia,
ò ver o profundo
dolor que m' apona,
pra dar-me esperanza,
meu ánxel, collera
forza, voz e vida
n-a luz d' unha estrela.

Pensando estas cousas
demais pracenteiras,
pra quen nunca sorte
nin pracer tivera,
pousei os meus ollos
n-a estension d' a veiga.

¡Cal non foi meu pasmo
y-a miña sorpresa,
cando vin no escuro
blanquexar a cirexa,

e no adro, onde
os mortos enterran,
vagar pol-os ventos
duas luces intensas,
brancas, pero brancas
com'a neve mesma!
Corren moito, voan...
¿serán volvoretas?
non: que pol-a noite
non se pode vélas.

Unha vay á outra
siguindo lixeira,
como si fuxira
e quixer collêla...
¿si serán cicaes
duas almas en pena?
No adro..., entr'as tumbas...
n-a hora suprema
en que os mortos falan
y-as mortaxas deixan...,
¡Xesus, Dios m'axude!
Pode ser que as sexan!

.....

¿Serán d' a compañía
duas q' á desfeita
andan, ou enfermos
n-a parroquea ventan?

.....

Almas d' outro mundo,
luzes que n-as tréboas
brilás cal lostregos;
¿sondes aparencia
ou de certo sondes
duas almas en pena?

Cand' eu tal falaba,
xa desapareceran,
espritus ou bruxas,
as luces aquelas.

III.

Vironme n-a aldea
as presoas úncas
qu' inda me gardaban
cariño e tenrura

y-o verme quedaron
parvas e confusas:
¡non era milagre
que tivesen dudas!
viña feito un vello,
pois traguia en suma
canas n-a cabeza
e n-a frente angurras.

¡Ay! por elas soupen
con intema angústea,
que a miña Sabela
chea de tristuras,
cansa de saudades
e verter bagallas,
forase poñendo
com' as froles muscha,
triste, escolorida,
e com' elas pura,
morrera d' a tarde
co-as congoxas últimas.

Sentin ánsocas tolas

do véla n-a tumba,
que a morte ten algo
que nos chama e busca,
y-ò mediar a noite,
sin levar pavura
por se m' alcontraba
con mortos ou bruxas,
fun pr' o cimenterio
con pranta segura:
abria a cancela
d' o adro, y-en duas
alancadas, púxenmo
n-o medio d' as tumbas.

Tumbas esquecidas,
tan probes e rústecas,
como en vida foron
os corpos q' acultan
mentres n-eles roen
os bermes con fúria:
tumbas que non teñen
mais pranto q' a chuvia,
nin outros arrulos
q' as auras nouturnas:

cobas q' anque frores
non tiveron nunca,
sempre ostán cobertas
pol-as erbas miudas:
tumbas qu' ô agarimo
d'unha cruz augusta,
todas son o mesmo
todas s' erguen xuntas.

Oubia n-a torre
cantar as curuxas:
a coba quirida
buscaba âs escuras,
can do vin de súpito
alumeando fúlxidas
as luces aquelas,
espritus ou bruxas,
que o vispera â noite
vira con pavura...

E sentin q' un nudo
n-a gorxa me puñan:
helouseme a sangue,
tolléronse as xuntas

è cal unha estátua
quedei entr' as tumbas.

As luces seguían
relumando fúlidas,
e d' un mesmo xeito
movéndose as duas,
ben facendo círculos
ou ben garatuxas,
ou arrendeándose
n-os ventos á unha.

Eu contiña o alento;
e pol-as acultas;
pra que non poidera
verme as maus ningunha;
púñalles a figa
por si foran bruxas.

Moito tempo estiven
n-a mesma postura,
mais logo repóndome
empredin a fuga:
corrin mais que o zorro'
qu' en pobrado apupan;
mais qu' ás lebres cando'

os cás ll' azapurrán ,
y-o correr miraba
car' atrás con duda ,
e notei que viñan
seguíndome as duas :
eu fuxe que fuxe
y-elas ; desfortua!
voando á carreira ,
y-a luma qu' aluma.

Xa canso, pareime ,
y-as luces a unha
tamen se pararon ,
;cousa ô fin de bruxas!
;a min non m' a dades!
qu' anque sodes duas ,
levo eiquí un rescrito ,
e con tal axuda
escorrentareivos
se non mente o cura.

¡O demo non dorme!
deixeino n-a ucha ,
pois estou aviado...
mais por sair d' angustea

fixen a arroutada
de siguilas: ¡xuncras
me leve se o entendo!
fuxiron as bruxas.

O que me pasaba
pareceume bulra:
se fuxia d'elas,
seguíanme as duas,
e s' eu as seguía
puñánseme en fuga
¿quen a quen ten medo?
perguntei, mais ¿d'ulas?
lostregando fóranse
cal viñeran xuntas.
¿A onde? ¡quen sabe!
a facer d' as suas
s' eran bruxas, se almas
de mortos, pr' as tumbas.

CARTA D'O ABADE D' ARMENTEIRA

'A SUA NAI.

Nai d' o meu curazon: ¡ben me dicia
Farruco d' as Lagazas, o caseiro,
cando eu estudiaba Teologia!
«Denantes que a ser crego te resolves
têlo que cavilar moito pirmeiro,
que non vale que atrás dempois te volvas:
logo q' as órdes pra misar recibas,
ansi queiras coller un novo estado,
sexas feliz, ou sexas desgraciado,
crego terás que ser namentres vivas.»

Fai dous anos, naiciña, que d' abade
n-esta parroquea estou: n-estes dous anos,
se ll' ei contar verdade,
a centos recibin os desenganos.
Viñen pr' eiqui coidando que poidera
a forza domeñar d' as miñas coitas,
e valérame mais que non viñera,
pois se onte eran moitas,
hoxe que vendo estou o que se pasa,
¡ay ven-o sabe Dios, que ser quixera
tan feliz como fun n-a miña casa!

Pra cumprir a concencia os meus deberes,
teño que vixiar de noite e día
pol-a salús moral de cantos seres
ô meu coidado Dios deixa e confía:
teño que dar consolos á quen chora,
ô probe pan, consellos ô que erra
que sin vertu nin caridá, siñora,
non se poden curar almas n-a terra:
e sen folgar, sen ter nunca sosego,
ver non pôdo cumpridal-as tarefas

d' a miña obrigacion, pois elle un crego
agarimo de todos n-as aldeas.

Acoden ond' a él mozos e vellos,
afrixidos pidíndolle consolo
pr' as suas desventuras, que son moitas,
y-él que non ten que dar senon consellos
    anque se volva tolo,
nonalcontra remedio a tantas coitas.

Tal lle me pasa a min, que non atendo
a remediar os infinitos lóitos
qu' estou de cote n-a parroquea vendo,
e pol-a cruz que poño, non comprendo
a regalada vida que fan moitos.

¡Ay, naiciña, non sei como lle chame
ô martirio que sufro sendo cura
e ter que presenciar finxindo calma
como namentres us morren de fame,

viven outros nadando n-a fartura !

Sempre a sacreta voz d' a miña alma
estálleme croel amonestando
á que cumprindo como bon abade ,
loite pol-a verdade
a doutrina de Cristo padricando ;
mais eu que sei por práuteca de certo
que ven a ser igual, sermon perdido ,
padricar en deserto,
ou padricar a xente sen sentido ;
pra que non digan que non son meus feitos.
cumprida semellanza d' o que falo ,
vixilo, vexo.., e calo ,
e de min todos viven satisfeitos.

Ninguen n' empresta axuda
n-a grandiosa tarefa
d' espaxer a ilustracion n-a aldea :
se chamo á caridá, móstrase muda ;
busco n-os curazós catolicismo ,
e topo *indiferencia* por resposta ,
que o noso labrador pol-o egoismo

gobérnall' a concencia, e non lle costa
gran traballo creer, que sen mais nada
que no corpo levar escapularios,
e dispor d' unha Bula d' a Cruzada,
ir á misa e rezar algus rosarios,
xa ten a salvacion asegurada.

Intentar correxir tantos erros
perder o tempo en baralladas fôra,
por que os homes d' agora,
todos se gaban de lle ser doutores:
hay que deixar que siga o mesmo todo,
que crean n-os agoiros d' as curuxas,
n-a existencia d' as bruxas,
e n-outras zaramallas ô seu modo:
que c' o aceite d' as lámparas d' a eirexa
curar os males d' o seu corpo intenten,
e que levados d' a cativa envexa
e d' a negra ambicion, ódeos alenten:
que de seu Dios s' acorden solo en tanto
lle teñan que pedir salus e sorte,
e que por medo, e non por amor santo
piedade cramen ô loitar co-a morte.

Como vosté conecerá, señora,
a miña situación élle muy séria.....
muy esconsoladora,
pois anque vendo estou com' a miseria
os corpos y-os espíritos devora,
carezo de poder pra redimilos
cal a miña mision santa require:
¡dígolle nai quirida
que como aguda espada de dous filos
esta impotencia o curazon me fire
e converte en inferno a miña vida...!

Nai d' o meu curazon: d' o que me pasa
verme libre, deixar a cruz quixera:
¡ay! fórame millor, mais me valera
ser labrego e coidar os bés d' a casa!

AGOIROS.

Non hai noite que non veña
n-un d' os loureiros d' a horta
o moucho negro e sombrío
a pousar n-as verdes pólas,
e cando mais bufa o vento
sacodindo as débres follas,
cando estrala o madeirámen
y-a chuvia os vidros azouta,
d' un modo tan triste canta
qu' escoítalo dá congoxo.

Non poiden pechar os ollos,
nantronte: pra min as horas

cal precesion de pantasma
pasaron lentas e xordas.
Deitada estaba n-o leito
n-a autitude d' unha morta;
escasa d' aceite a lámpara
daba unha luz tan medosa,
que mais que luz, parecía
fosforescencia n-as sombras;
o vendabal retorcéndose
bruaba n-as corredeiras,
chovia como si as nubes
a inundar os agros foran,
y-os roucos chios d' o moucho
chegaban á miña alcoba
monótonos, estridentes,
fatidicos e con forza:
;nunca tiven tanto medo
nin pavor de verme sola!

Arrepiada, tremando,
acocheime baixo as roupas
pra non escoitar os chios
d' o paxaro qu' onde pousa,
ou malaventuras venta

ou d' alguen a morte agoira.

Eu non sei se foi un sono,
ou ilusion enganosa,
delirio, presentemento
ou adivinanza tola;
mais xuraria que oubin
tenra, vaga, maláncónica,
unha voz que me dicia:
«Probe virxen non t' escondas
nin medo teñas ô moucho
que nos loureiros d' a horta
ven a entoar pol-as noites
a sua cantiga insólita:
chia o moucho n-os loureiros
por que non n-a terra nosa
son estos álbores símbolo
d' a inmortalidad' e gloria,
pois mentras n-os pobos cultos
d' o lourel co-as verdes follas
pr' os héroes e pr' os poetas
están tecendo coroas,
non chegaron en Galicia
inda á servir pr' outra cousa,

que pr' a anunciar as tabernas
pondo ramallos n-as portas,
pra darlle sabor ôs guisos
e pr' afumar carnes mortas;
que n-a sustancia e n-o fumo
moitos teñen as suas grorias.

¿De que t' estranas que o moucho
qu' ô redor d' a morte voa,
que canta malanconias
e que disgracias agoira,
veña á chiar pol-as noites
n-os loureiros d' a tua horta?

Esto xurára que oubin,
e vou conecendo agora
que se mentira non fose
qu' os mouchos a morte agoiran,
eiqui en Galicia voáran
cantos pol-o mundo voan.

O BERME.

A D. JUAN M. PAZ.

I.

Por que lataba, us dias, cuasi sempre
pol-o gando gardar, non iba á escola:
naceu e criouse n-as montañas libre
com' as aves que aniñan entr' as rocas.

Pol-as noites d' a chuvia e d' a xeadá
pra se librar, buscaba n-a sua chouza
mal coberta de pallas agarimo:
tiña por luz o resprandor d' as foupas
que á mangados queimaba n-un currencho:
tiña por cea solamentes broa,

por leite tiña o leite d' a facenda ,
e por manta os farrapos d' as suas roupas:
tiña unha nai tulleita, que sufrindo
vivía d' o delor e d' a limosna,
e s' algo tiña mais qu' a sua miseria,
era un alma sensibre e soñadora.
Tal era Xan cando chegou á mozo,
polra n-a cuncha mais cativa envolta.

III.

Non pensa o rico que n-o mundo hay probes
nin os felices n-os coitados pensan :
Xan co-a sua nai soliño cavilando
pasou tres días que durou a festa
d' o San Martin, o santo milagroso
e de mais devocion n-aquela aldea.
Todos, entr' o barullo y-os praceres,
tanto esqueceron á infeliz tulleita,
que de fame espirou a que vivira
chea de enfermédás e de miseria .

Algo estrano pasou pol-o seu fillo
n-aquela noite de delor suprema,
tendo diante d' os ollos, d' a nai morta

sobre unhas pallas a figura rëxa,
alumada d' as foupas e d' as uces
pol-a chisporrotante labareda:
algunha man treidora n-o seu peito
arremoveu o pozo d' as xenreiras,
facendo que á frol d' auga aparecesen
cobras e lodo en mesturanza horrenda:
algun xénio d' o mal, tizou o lume
d' as suas pasiós, trocándoas en fogueira
que consumeu voraz as que gardaba
últimas esperanzas e creencias.

Dende estonces, sombrío, malencónico,
esquivando toparse c'os d' aldeas,
buscaba mais a soedá d' os montes,
pracialle mellor vivir co-as feras,
e dend' estonces foi pr' os seus veciños,
xa que pantasma non, nin alma en pena;
un tolo, pois segun aseguraban,
metéraselle un berme n' a cabeza.

III.

Nin estúdeos, nin libros com' as coitas

d' un labrego vulgar fan un filósofo.
Quen mais sofre mais sinte; quen mais pensa
ten mais desexos d' afondálo todo.
Falto Xan d' as nociós rudimentarias,
sin mais axuda que o sentido própeo,
como moito sufriu caladamente,
tamen moito sentiu, e pensou moito.
Por natural incrinacion propenso
á doerse n-o seu d' o mal d' os outros,
pensou n-os probes que com' el vivian
co-a fame en guerra y-en eterno loito;
e como si o restrego d' as ideas
fixese luz n-o seu cerebro, foron
aparecendo craros, latexantes,
o pensamento e raciocinio fondos;
d' esa grave e croel filosefia
espida de ilusiós, fixose dño,
y-ôs esprandores d' a intuicion d' o espritu
chegou á ver con pavorento asombro,
qu' os enganços d' o mal son mais fecundos
q' a doutrina d' o ben entre nosoutros:
chegou á conecer que si n-os homes
as vertudes de seu dan malos froitos,

hay acultos poderes que os colleitan
n-o curazon mais ermo e mais enxoiito;
e pensou qu' era un crime que namentres
a probeza vivia n-o abandono
famenta, espida, miserabre, enferma,
a riqueza, agardando com' os corvos
á que a morte fixése n-cla vitemas
pra fartarse dempois n-os seus desposos,
enchia os cabazeiros pra pechálos
o mesmo que si fosen un tesouro;
y-a forza de pensar, chegou un dia
en que volvendo car' o ceo os ollos,
escramou con acento de profunda
convicion: «o probrema está resolto»
e c' unha man batendo n-a cabeza,
falando a solas proseguíu: «Recordo
que hay un berme n-a terra tan pequeno
que non se pode ver nin con antiollos»
«este berme cativo, xordamente
roe, roe n-o millo, fai estrozos,
y-afuracando os graos, checos de *nada*
com' a concencia d' os avaros pónos:
inda non ben a sua presencia ventan,

senten mudo terror, frio n-os hosos,
e pr' atallar a perda, n-o mercado,
mandan vender o grao, pan d' os colonos,
e mércano barato, e con fartura
poden manter os probes o seu corpo:
;o que o deber ya relixion non poden,
fáino ese berme, un átomo de polvo!
Facer medrar a praga, introducila
n-os graeiros d' os mais avariciosos,
facer qu' os homes sexan compasivos,
un berme solo en movemento pôndo
é facer un milagre, é ter n-o mundo
a mision escollida d' un apóstol.
;Anemo! xa qu' â voz d' a caridade
algús oubidos queren estar xordos,
xa que non val a relixion, que vallan
os poderes acultos d' o gorgoxo:
;berme, amigo d' os probes, segun vexo
vales mais q' algús homes... berme e todo!»

O FALAR D'AS FADAS.

Fálame n-esa fala melosiña
que celestiales armunias ten;
fálame n-o lengoaxe d'a terriña
s' é que me queres ben.

Se desexas probar d' o teu cariño
as tenruras, o fogo y-a pasión,
probas con me chamares «amantiño»
que me tes moito amor.

Se ch' eu digo que fôra meu encanto
vivir sempre ond' a ti, xuntos morrer,
terás dito que sintes outro tanto
con escramar «¡canté!»

Chámame «mintreiro» s' enganada
d' o que che diga chegas á dudar;
«toliño» si ô falar, pol-a calada
che roubo un bico ou mais.

Fálame n-esa fala qu' espresando
tristuras, fai sentir ô curazon
non sei que morno acabamento brando,
nin que vaga emocion.

Fálame n-esa fala pracenteira
que cando goces espresarnos quer,
é mais leda qu' os tonos d' a muiñeira,
é mais dulce que a mel.

N-unha sola palabra dinos tanto
este noso falar feitizador,
q' unha pulla, un poema, a risa o prauto,
condensa n-unha voz.

Arrólame c' os ecos d' esa fala
que tan ben fai sorrir como chorar;

múseca que os oubidos non regala
d' as xentes d' outro chan.

Fálame n-o linguaxe d' os gallegos
se me queres facer moito sentir;
n-a fala que hastra en lábeos de labregos
non sei que ten pra min.

Arrólame c' o ritmo regalado,
co-a sonora infinita vibracion
d' o falar pol-as fadas inventado
pra meigar curazós.

Xa de neno, esa faia melosiña,
o meu feitizo, a miña groria foi;
fálame n-o linguaxe d' a terriña
s' é que me tes amor.

XAN DE PITELOS EN COMPOSTELA.

Lein n-os papés d' a vila,
que s'alcontra tempos fai
sen curso de Doutorado
a nosa Universidá :
cu q' anque vou pr' as ancollas
teño un xeniño de can,
que pol-o ben d' os gallegos
armo unha de paus ; que xá!
pois non teño medo a naide
levando a moça n-a man,
un día ô nacer o sol
fúnme de car' á cibdá :
xurei pol-os vinteseite

que n-a *Porta Santa* estan
que precuraria porillo
un remedio á tanto mal.

Sin un chavo n-a faltrica,
cousa en min veilla de mais,
con mais fumes n-a cachola
que fume n-un forno fai,
alancando pol-as ruas
cheguei á *Universidá*:
agariméime ond' a porta,
votéi a monteira atrás,
o fungueiro de carballo
pouséino logo n-o chan,
e pondo alceso n-a boca
un xaruto de dous cás,
agardei qu' os estudantes
viñesen, pra lles falar:
mais com' anque son valente
teño vergonza de mais,
foron vindo, y-eu calado
estivenos vendo entrar
sin estreverme á dicirlles,
¡ei qui tendes o Tío Xan

que vos quixo, que vos quere
que sempre vos quererá!

Moitos garridiños mozos
entraron n-aquel lugar,
verxél d' as cencias e letras
d' o noso gallego chan;
mozos cumpridos, xeitosos,
como en ningures non hay,
que quen-os vexa non ten,
mais remedio qu' escramar:
«pestes chegan á bos mozos,
mil veces vénia seus pais!»

¿Porqué diaños o Menistro
tivo a acordanza fatal
—¡malo rayo ch' o non parta!—
de soprimir anos fai
o curso d' o Doutorado
n-a nosa Universidá?

¿Porqué razon os gallegos
non han poder compretar
os estudeos n-a sua pátria
como os de Castela fan?

¿Porqué os nosos Deputados

chamándose os nosos páis
non recraman todos xuntos
ô Goberno nacional
as costumes d' outros tempos,
mais xusticia pr' este chan?

¡Pois qué! ¿Non temos nosoutros,
non ten a Universidá,
renóme, dereitos, gloria
dende algús sigros atrás?

¿Non deu os sábeos á centos,
y- agora sábeos non dá,
esta escola lembrada
entre total-as demais?

O Menistro de Fomento,
ou ben ñora o que fai,
ou non sabe nin migalla
d' a Hestoria d' o noso lar,
ou quere ferir de morte
a nosa Universidá.

Vóulle á escribir unha carta
qu' anque sei que non fará
ningun efeuto n-a córte
pois de nos caso non fan,
sempre é bó que a sua Excelencia

vaya sabendo as verdás.

E dito e feito, escribinlle
os renguilós qu' eiqui van,
feitos co-a pruma esgallada
que me emprestou o Chaán:

« *O Menistro de Fomento*
» *en Madril*. Seis anos fai
» si non me minte a mamoria,
» señor, que o gallego chan,
» tan garrido como nobre,
» tan nobre como lial,
» vése sufrindo as desgracias
» fondas que lle veu causar
» a privacion d' un dereito
» n-a sua Universidá;
» pense, señor, qu' os gallegos
» nunca folgados están,
» que por moito que traballan
» non son ricos, e que xa
» non sei como poden sempre
» tantos trabucos pagar.
» Eiqui ninguen n-os axuda,
» os campos desertos fan

»fáltanlles, señor, os homes
»arrincados ô seu lar!
»us que nos levan pr'a guerra
»outros que á Bós-Aires van
»e nol-os vellos, sin forzas,
»endebres pra traballar,
»quedamos eiqui sufrindo
»moitas penas, moito mal,
»precurando con aforros
»un diñeiro, que se vai
»en pagar trabuco e rendas
»y-en darlle ôs rapaces pan;
»mais un pan, señor, muy negro,
»que o delor mais negro fai.
»Facendo cen sacrificios,
»n-a nosa terra, háille páis,
»q' os seus fillos pr' os estúdeos
»mandan a Universidá;
»ben poden eles dicirle
»canto seu esforzo val,
»pódenllo dicir as vágoas
»que verten as probes náis
»en namentres qu' os seus fillos
»non concruyen d' estudar:

»pois ben, señor, hoxe véñse
»os fillos, tamen-os páis,
»n-unha situación muy críteca,
»que se pode remedear
»sí Vocencia pensa un pouco
»n-os orixes d' o seu mal.
»Supriméuse o Doutorado
»n-a nosa Universidá,
»y-os que ser Doutores queren
»n-algunha d' as Facultás
»os estúdeos a Madril,
»teñen qu' ir a compretar:
»Vocencia non desconece
»qu' é o saber universal,
»pois nunca foi privilexio
»nin patrimonio d' un chan:
»Santiago, como Madril,
»ten unha Universidá,
»antigoa, ilustre, groriosa
»e con dereitos iguás;
»e porqué estonces ll' arrincan
»á Escola d' o noso lar
»os dereitos que lle deron
»papas, reises, y-outras mais

»presoads de poderio
»querendo a Galicia honrar?
»Señor Menistro, a xusticia
»causa con nosoutros fai;
»cavile n-elo con calma
»que ll' é cousa de pensar
»nunha cuestion que fai anos
»ô ceo cramando está;
»pense que Galicia sempre
»foi con España leyal,
»derradeira en coller gracias,
»com' a primeira en pagar,
»fera nemiga d' a guerra,
»e dulce amiga d' a paz:
»¿porque o seu ansi lle collen
»os que nada bo lle dan?
»¿os que tanto ben lle deben,
»«pra qué lle pagan tan mal?
»Esto lle fala quen leva
»a moita honra, en verdá,
»monteira honrada n-a chola
»e pau con moca n-a man.»

ANXEL DE REDENCION.

A DON MANUEL CURROS ENRIQUEZ.

Pol-os estensos ámpitos
d' a nosa pátria amada,
n-as horas de misterio
d' a noite sosegada,
cando as estrelas verten
n-a terra seu fulgor,
un ánxel con roupaxes
d' a luz d' o sol vestido,
con aas de nacre e d' ouro,
vai en voar tendido
buscando os que padecen
saudades e delor.

Non hay un alma triste
que non-o vexa en sonos,
vêno n-as suas desgracias
os míseros colonos,
o artista que hourizontes
é proteccion non ten,
o poeta n-os arroubos
d' a fantasia ardente,
sinte d' esas aliñas
o roce n-a sua frente,
e sinte o seu alento
n-o curazon tamen.

Ese ánxel misterioso
crióuse entr' as roinas,
vive n-o mar, n-os rios,
o mesmo q' as ondinas,
n-os pobos, n-as aldeas,
como calquer mortal;
xa s' arrende a ledo
n-os cálices d' as froles,
xa voa pol-os aires
brilando com' os soles,

ou ben d' os montes pouosa
n-o quedo piñeiral.

Xa vai d' as sepulturas
que temos esquecidas
as cinsas axuntando,
q'alcontra esparexidas,
y-os hosos que sin coba
riba d' a terra están ;
ond' haxa un ser que pense,
que sinta y-esmoreza,
algo de luz e vida,
de groria ou de grandeza,
de esquecemento e loitos,
o ánxel ali vai.

Sírvenos de compañía
n-as nosas saudades,
aléntanos, e fáinos
amar as libertades,
a independencia pátria,
a groria, a relixion ;
deixa consolos dolces

n-as almas deloridas,
e rezusita cantas
pasiós adormecidas
temos, si xenerosas,
santas e nobres son.

‘O labrador sofrido
dicelle quedo: «¡Agarda
que en millorar o probe
colono xa non tarda!»
«¡Adiante!» ô sábeo dicelle,
«¡confia n-o porvir!»
e dicelle ô poeta:
«¡Anuncia a feliz nova
y-a REDENCION cantando
con inspirada trova,
fai que todos a cheguen
á amar e presentir!»

E dicelle ô que dorme
n-a indiferencia: «¡Esperta,
érguete e vai â loita
q’ unha vitoria certa,

agarda òs que pelexan
pol-o seu pátrio chan!»
«Xuntáivos que a soñada
resurreucion xa chega,
y-o sol esprandoroso
d' a REDENCION gallega,
alá n-o Pico-Sagro
comenza á crarexar.»

Inda n-as nosas venas
a sangue celta corre;
non pereceu a raza,
Galicia inda non morre,
pois ten ideal, latexos,
espranzas e vigor;
inda millós de lábeos
prenuncian a sua faia,
inda cen liras vibran
sonoras pra groriála,
e cantan as costumes,
o arte, a tradicion.

Cantos eiqui en Galicia
a luz primeira viron,

aqueles q' as suas fondas
saudades adquiriron,
ô traspoñer as portas
d' a leda xuventú,
cantos com' unha polra
gardámos n-a memoria
os feitos d' o pasado
que son a nosa Héstoría,
amamos esta pátria,
buscamos esta luz.

¡Amamos y-agardamos!
por que nos vela e guía
o ánxel mensaxeiro
d' a luz d' o novo día,
qu' eiqui n-a nosa terra
xa sono, xa ideal,
ond' haxa un ser que pense
que sinta y-esmoreza,
algo de luz e vida,
de gloria ou de grandeza,
d' esquecemento e loitos,
ali voando vai.

O DEMO Y-A NAI.

AL R. P. ALEJO BLANCO.

I.

Pol-as augustas bóvedas d' un craustro
d' o Mosteiro d' Oseira, pensatible,
co-as mans en cruz e co-a cogula posta,
o Abade don Sesnando paseaba
abismado cicáes d' o infinito
n-os fondos e subrimes pensamentos,
que son d' os sábeos a perpétua loita,
cando n-a torre d' o relós vibrantes,
graves soando e con pousar soléne,
unha tras outra, sete bateladas
repercutiron n-as sombrisas bóvedas

con ecos malencónicos. O monxe,
cal si d' o sono d' o sepulcro frio
espertáse de súpito a outra vida
sinteuse estremecer, ergueu os ollos,
ámbas maus soparando, descruzounas,
e como si leváse n-a cabeza
algo que lle servira d' inquietude,
votou sobre d' as costas a cogula
y-apareceu a maxestosa calva
ô descuberto, com' a lua cando
saindo d' entr' as nubes, aparece
os misterios d' a noite sorprendendo,
enchendo a terra d' unha luz opaca,
com' a luz d' as veladas mortuorias,
e movendo os espíritos a profundas
meditaciós y-a pensamentos tristes,
com' a noite tan tristes e calados,
tan fondos e sombríos com' a tumba.
Sin apenas pousar os pés n-as lousas,
lixeiro se perdeu com' un pantasma
pol-a estension d' o cráustro, que non pode
medir a vista d' unha ollada sola,
por que n-as tréboas desaparece, como
a pedra que se lanza a fonda sima

ou ser que cai d' a morte n-os abismos:
pouco dempois n-a calma mais solénia
quedou o cráustro d' o *Escorial gallego*.

III.

Era n-o mes de Mayo, anoitecia,
n-o Mosteiro xigante refrexaban
d' o sol os derradeiros esprandores,
en áscuas d' ouro trasformando os vidros,
e dando ás pedras un coor estrano,
como s' algun incendio as alumase:
piaban os paxáros n-alboreda;
saía d' os centeos o monótono
cantar d' os grilos, que nos prace sempre
porque relembra d' a feliz infancia
os inocentes xogos e feitizos.

O rio Oseira, en leito pedregoso,
entr' espadanas o fleuxibres xuncos,
y-o pé bicando d' as silvestres froles,
bulia pol-a veiga, ora sereo,
limpo com' os praceres d' unha virxen,
ora turbo e ruxente com' os sonos

d' o criminal en lóita co-a concencia.

Arrecendia a atmósfera: deixaban
o rudo traballar os labradores,
e sacho ô lombo e con andar lixeiro,
entoando queixosos alalalas
pr' a desafogo dar ás penas suas ,
iban pol-as congostras car' aldea:
a facenda tamen iba pousona
car' o cortello pitiscando ô paso
as verdorentas edras d' as paredes,
y-a erba d' as ladeiras d' o camiño:
turrados pol-os bois viñan d' o monte
renxendo os carros, y-a bandadas voando
con chiar barulleiro as anduriñas
iban d' o niño en pos: era unha tarde
d' esas en q' a natura misteriosa
dempois de recibir o ardente bico
d' un sol primadeiral, con novo alento,
estremecer sintíndose, latexa
e vibra, e fecundiza cantos xórmes
n-os infinitos elementos dormen.

Tarde de celestiales armunias
de subrimos concertos, si sentidos,
non espresados pol-a humana fala,

q' as emociós d' as almas nunca teñen
eco xiquera n-o cativo lábeo.
Cal si levado por aculta forza
o Abade fose, como si sintise
falta de nova luz e novos aires,
o pórteco traspuxo d' o Mosteiro,
e foi pol-a pendente esbaradiza
car' o val descendendo ensemesmado,
y-andivo, andivo, hastra deixar envolta
entr' as frotantes brétemas d' a tarde,
a xigantesca mole de granito,
maravilla d' as artes e d' o xénio.

Cand' ós agros chegou, sentindo o suave
sopro d' as brisas n-a sudada frente,
mais libre respirou, e con mais calma
camiñando seguiu por esa alfromba
de tomillos e fentos e fiuncho
que Mayo tende n' a frorida veiga
pr' agasallar o paso d' as criaturas
semellanza de Dios; hastra que canso,
as forzas fraqueándolle, sentóuse
preto d' unha fontela murmuxante,
n-unha pedra tan longa como branca,
e baixo d' un parral cheo de gromos,

pois xa esfarnáran con vigor as vides.
D' ali á pouco reparou o monxe
en dous ouxetos que n-a pedra habia
ô parecer sin dono: unha navalla,
y-unha pequena lámina de buxo
que colléu con afan: algo de grande
n-ela debeu notar, pois d' improviso
n-a sua faz sempre grave e malencónica,
apareceu unha espresion vivísima,
misturanza de xúbilo e de pasmo.
¿Eu que vexo? escramou: ¿que man, q' artifice
o buxo trasladou con tal verdade
a principal fachada d' o Mosteiro?
¡parés q' o teño diante! ¡as duas estátuas
de Minerva e Mercurio..., a gran cadea,
a imáxcn colosal de San Bernardo,
as esbeltas colúnias bizantínias
y-o pórteco oxival! cantos primores
conteñen os tres corpos d' o edificio,
d'a pedra ô pao n-a forma e n-os detalles,
un inspirado artista trasladóunos,
¡e pode ser que por buril tivese
esa navalla sin afiar xiquera....!
¡Ou grandeza de Dios, q' enches o mundo

c' o teu alento de creaciós subrimes,
reconózote eiqui, ti solo podés
facer estes milagres e prodixios!
E namentres sostiña este monólogo
tras un balo agachado, degorante,
estaba un mozo contemprando ô monxe,
con mais asombro qu' él, mais empacente.
Era o autor d' o grabado que volvia
a recoller a obra ali deixada
mentras fora cavar n-a dura terra.
O ladron qu' é collido n-o momento
de cometer o roubo, a infel esposa
sorpresa n-os brazos d' un amante
pol-o mesmo a quén fé y-amor xurára
ô pé d' o sacro altar, non sentirian
o terror, a vergonza y-a sorpresa
que o labrego sintiu vend' o seu buxo
n-as mans d' o venerabre don Sesnando.

D' o toque d' oracion as bateladas
lentas soaron: levantóuse o Abade,
e facendo a sinal d' a cruz, perdéuse
car' o Mosteiro pol-as corredeiras,
y-o rústeco quedou pasmado, inmóvre

sin estreverse a pronunciar palabra
por mais que lle doía fundamente
que lle levasen a querida obra,
n-a que puxéra tod' o seu cariño,
n-a que fixára seus praceres todos,
e que fôra de cote a compañeira
d' as fondas saudades, d' os desvelos
d' o seu sensibre curazon d' artista.

III.

Inda non ben a crarexar a aurora
d' o novo dia comenzaba, cando
n-a cámara abacial d' o gran Mosteiro
x' o Abade s'alcontraba: dilixente
chamou pol-o Guardian: mostrólle o buxo
que topára n-a víspera; os dous frades
falaron algun tempo muy baixiño,
e dempois d' a conversa, catro legos,
d' un e mais d' outro recibiron ordes
de recorrer Oseira andando â esculca
de quen o dono fose d' o grabado
hastra topar con él, e darlle logo

conocemento de que o muy ilustre
e reverendo Abade d' o Mosteiro
cixiña reclamaba a sua presenza.
Non se fixo agardar: os legos dironse
presa a cumprir o encargo: os labradores
enteirados por eles, axudáronlles,
e inda o sol non quentaba, cando o rústeco,
o ñorado artista, penetraba
pol-os augustos cráustros e poñía
os pés descalzos n-as marmóreas lousas
d' a espaciosa, manífica escaleira,
que hastr' o dintel d' a Cámara conduce.
Iba co-a fronte baixa cal si fose
diante d'un xuez a responder d' un crime;
o curazon batíalle n-o peito
con dobre forza e desusado empuxe,
cal si o valor que ô corpo lle faltaba
ali reconcentrado latexase,
e por igual o medo y-a vergonza
preixa facendo n-él, mentras tinguían
de bermello as meixelas, n-o seu rostro
puñían a mate palidez d' a morte:
ansi chegou, tal emocion sintindo,
tan perprexo e confuso, que nin ánemos

tivo pra saudar. O monxe ô vêlo,
miróuno fito á fito, investigóuno
eo-ese crecente afan d' aquel que busca
entre montôs d' aréas unha pelra
que sabe que s'alcontra ali perdida
e dixolle con voz agasallante:

—N-a fontela d' os agros, topei onte
este anaco de pao; sei que ti eres
o seu dono, e chaméite pra volvercho;
mais hásmo de contar si non-o iñoras
quen-o grabou, de que maneira e cando.

—Fun eu, señor, fun eu, mais non atino,
nia sei contarlle como foi, conozo
que fixen mal; pero tamen lle xuro
non volvélo á facer n-a miña vida.

—¿Sabes o que fixeches?

—Deprocátome,
fixen unha crexía cando menos.

—¿A que horas traballaches?

—A ningunha,
pois traballei de cote ás furtadelas
pol-amor d' o meu pai que me batia
sempre que me topaba museando
n-estas chilindrinadas, como él dice:

a todas, porque á min o pensamento
nin un minuto solo me deixaba
libre pra cavilar en outra cousa,
e de dia, de noite, esperto, en sonos,
como s' algunha meiga me fadase,
pensaba n-ese pao e n-o Mosteiro
que ten pra min non sei cantos feitizos,
e cobizaba, tolo, darlle ó buxo
a forma d' esta obra xigantesca:
os dias de festa como tiña asolto,
púñame a traballar con mais alinco,
y-agora que me vexo eiqui, comprendo
qu' obra d' o diaño foi a miña obra,
pois tiña n-o pecar a compracencia,
e canto mais pecaba traballando,
millor, con mais primores me saía.
—¿Pensas ganhar c' o teu traballo a groria?
—A groria non señor, pero cobizo
ganar o pan pra combatir a fame
qu' os meus pequenos hirmanciños teñen,
e teñen os meus pais que xa son vellos.
—¿E dironche algus cartos estas obras?
—Fai uns meses que tiven unha encarga:
o señor escriban de Cea, díxome

que dous pesos e pique me daria
por facerlle ô seu gusto un crucifixo,
e fixeno e levéino un día de feira
c' o pensamento de mercar c' os cartos
que me dise, duas tegas de centeo,
unha poya de trigo pra velliña
e tres roscas tamen pr' os tres neniños.
Enteiróuse o escriban, torceu a cara,
e díxome con certa sorna morna:
«Non ch' o quero, rapaz, non che me praco
este Cristo, parés que está morrendo,
e sinto solo con mirálo angusteadas;
ea quéroche outro Cristo mais feitiño
e que teña un sembrante menos triste.»
Collin a imáxen d' o divino Mártir,
que me pesou n-as mans como si fose
a verdadeira cruz, e xa me viña,
cando un señor que pol-as trazas todas
parecéume estranxeiro, esaminóuno,
falóume non sei qué chapurreando,
e dempois ofrecéume del en pagas
duas moédas d' ouro relocentes.
Soupen tamen qu' aquel señor dixéra
que cando eiqui volvese de viãxe,

chegarialle a dar seiscentos pesos
ô mesmo que fixera o crucifixo,
si lle tivese féitas duas estátuas
de granito e d' altura de seis palmos,
sempre que fosen cópca d' o Mercurio
e d' a Minerva d' o *Escorial gallego*
e cobizo facelas, e Dios sabe
o que pensando estou pra conseguilo;
xa teño a pedra, fáime falta agora
tempo pra traballar e ferramentas.

—¿E que farías si tiveses todo?

—Eu o demo y-a nai seica faria
si as obras me saisen com' as penso,
y-a vosa Reverencia m' axudára.

—N-o mosteiro d' Oseira, dende hoxe,
terás pousada, estimacion y-axuda;
daránche todo canto pidas, canto
pro teu traballo queiras e desexes;
mais non esquezas que pormetes moito
e que debes comprir cal corresponde:
fai o demo y-a nai, graba n-a pedra
a representacion d' o ánxel caído
y-a pasion qu' o perdeu, con tal verdade
que cantos cheguen a mirar a obra,

vexan n-ela con toda semellanza
a soberba y-o demo retratados:
eu daréiche algús libros, busca n-eles
a concencion d' o teu traballo, e logo
q' as ideas adquiras, d' o teu xénio
verténdoas n-o crisol, â luz d' o arte,
fai qu' un anaco de materia informe
soxa fel espresion de dous espritus,
qu' inspirados por Dios, tal maravilla
poden facer os xénios n-este mundo.

IV.

Recruso n-unha celda d' o Mosteiro
estivo mais d' un ano traballando
o rústeco escultor, d' esque nacia
a luz d' o sol, hastra morrer n-a tarde:
mais d' unha vez cand' o cincel â pedra,
dáballe formas respondendo ôs golpes
d' o martelo en aucion, quedou ausorto
ô ver que con esauta semellanza
aparecendo iban as figuras
que cobizaba retratar: primeiro
o conxunto trazou, logo os detalles.

depois perfeccionóunos, e por último,
con leves líneas animando os rostros,
délles esa expresion d' algo divino
que n-a materia o espíritu refrexa.
Xa feita a creacion, interiormente
sentindo esa legria indefinible
que solo sinte o vencedor que torna
pr' o seu lar c' os trofeys d' a campaña
que ruda e fera foi, chamou ô monxe
e con modestia e sumision lle dixo:
«o meu demo y-a nai, xa teñen vida.»
Y-artista e monxe n-a apartada celda
entraron un tras outro, y-estiveron
caladamente contemprando a obra:
cicáes o labrego non se daba
conta d' o que fixera, nin o Abade
tiña seguridá de q' os seus ollos
d' unha alucinacion non fosen vitemas:
pero estaba patente; non á dudas
lugar habia, nin a sonos vanos
achacarse poidera aquel prodixio.
¡A pedra estaba ali! Grabadas n-ela
d' un fondo craro-escuro, destacábanse
duas figuras estranas, de tal xeito,

con tanta imitacion, que parecia
qu' ensayando ali estaban a maneira
d' emprender a faxida pol-os aires.
Er'a unha muller; vestía con luxo,
tiña un sembrante fosco y-angurrado.
un modo de mirar que puña medo,
y-unha espresion n-a boca tan iróneca,
que causaba terror fixarse n-ela:
tiña as mans colocadas n-a autitude
d' o que aparta de si canto ten diante
por que todo ll' estorva, ofende e fire,
por que todo desprecia e ten en pouco:
era outra un ánxel com' a noite triste,
e c' unhas áas mais q' a noite negras,
e mais negra qu' o cáos, tiña n-a frente
a senestra aureola d' os infernos:
con cárdeno fulgor n-a sua mirada
lostregába unha luz centelleante,
luz d' os rayos d' a cólera divina:
fera espresion de mal tiña n-os ollos;
mais tamen tiña unha espresion d' angústea,
tan solénia, tan intema, tan fonda,
qu' eles que son espello d' os espíritus,
ben craro révelaban que sentia

n-o seu, domeñadoras, invencibles,
saudades pol-o ceo que perdéra,
torturas pol-o fogo qu' o queimaba:
brincáballe n-os lábeos a sourrisa
sarcástica, feroz, d' os condenados,
e comprimidas n-eles latexaban
maldiciós, xuramentos e brasfemias:
as mans de car' o ceo tiña postas,
cal si temera que sobr' el caise
a creacion enteira, que de fixo
lle pesaria menos qu' a su culpa:
figuraba querer fuxir d' a imáxen
que tiña á veira; mais pra non deixálo,
ô corpo d' a muller o seu pescozo
xunguido estaba por cadeas fortes.
Tal era o cadro que trazou n-a pedra;
poema apocalíptico, terrible,
cantado en vez de notas, pol-os signos
mudos, mais non por eso menos grandes,
nin menos espresivos e melódicos.
Dempois qu' o contemprou, o moi illustre
e reverendo Abade, car' o artista
tendendo os brazos conmoivido, dixolle:
«ben o demo y-a nay a fè fixeches;

vêlos abonda pra saber que xuntos
están eiqui o demo y-a soberba
; homilde labrador, podes gabarte,
cu os laudes che dou..., cres un xénio!»

V.

D' o cráustro principal n-unha parede
aquela xoya d' arte colocaron,
y-anos e sigros alí estivo, sendo
ouxeto d' a vulgar curiosidade,
causa d' admiración pr' os entendidos,
e pr' a comunidá d' Oseira, dura
leución onde os soberbios deprendían
a domeñar d' as súas pasiós a forza.
Moitos á luz tremante d' unha lámpara
qu' alumeaba o cadro pol-as noites
contemprando, sentiron n' a concencia
acusador remordemento erguerse,
y-avergonzados d' a soberba, votos
fixeron de imitar ós mais humildes.

Hoxe aquel monumento ademirabre,

rico froron d' a pátria conecido
c' o gran renome de *Escorial gallego*,
váise desmoronando pedra á pedra;
aniñan n-él as cobras y-os lagartos,
os vencexos e mouchos e curuxas:
a man devastadora d' este sigro,
profundas rendixelas n-as paredes
abre con louca pertinácia, e ruben
por elas libres, con vigor y-alento,
as prantas compañeiras d' as roinas,
o xaramago e trepadoras edras:
as goteiras d' a chuvia socabando
pouco a pouco os cementos van, e logo
podrá folgarse o sigro dazanove
n-a total destrucion d' aquel Mosteiro,
¡groria que lle quedaba á esta cativa
xeneracion que nada fai de grande!

DEVOCION..... POR COMENENCIA,

A D. ARTURO VAZQUEZ NUÑEZ.

Señor San Amaro d'Oira
feito de pau d'amieiro,
hirmao d'as miñas chaquiñas,
criado n-o meu lameiro.

Cântiga popular.

Preto d' a ponte d' Ourense
está San Amaro d' Oira,
lugar que ten unha ermida
branca, y-unhas brancas chouzas,
a veira d' o craro Miño
e d' us amieiros á sombra.
Un devoto como hay moitos
que rezan si lles ten conta,
ô seu señor San Amaro

que hay n-aquela ermida d'Oira,
falóulle d' esta maneira,
segun dicen vellas crónicas.

Señor San Amaro d' Oira,
á axustarche as contas veño,
que non por ti seres santo
y-eu ninguen, como labrego,
éiche de pasar a bulra
sin que non faga o meu xénio.

Pedinche unha cativez
inda non fai moito tempo,
pedinche que lle pediras
a Dios, que ganase o preito
que c' o meu veciño Fuco
por teson viña sostendo,
e pra que ben me serviras,
pra que vises que non teño
costume de ser ingrato,
e que non son cativoiro,
púxenche diante duas velas
acesas, faléille ô crego,
e mandei que che tivesen

unha misa con gaiteiro.

¡ Todo me custou bôs cartos!
(alá por us catro pesos,
que batin en catro rodas
como soles ô santeiro.)
Tamen che recei a maores
(vaya, non mintas, Lourenzo)
unhas cinco centas salves
y-outros tantos padre-nuestros:
¡ como si tal cousa! nada,
todo foy nin mais, nin menos,
que votarlle millo á páxaros
e pidirlle pan ô vento.

‘O xuzgado pasei onte
pra enteirarme d‘ o meu preito,
vinme c‘ o Menistro, fumos
ámbos a votar un neto,
¡ e cal non foy meu asombro
cando estabámos bebendo,
e me dixo, (pero baixo
palabra de xuramento)
que o señor Xuez fallára
contra min, e que perdendo

saira o preito con costas
por non ter ningun dereito!

Contéille o caso d' as velas,
o d' a misa con gaiteiro,
e sin quitarlle nin porlle,
canto me pasou, contéillo.

O Menistro qu' en nagocios
de xusticia non ó lerdo,
confesóume que surtia
n-as cuestios millor efeuto
deixarse ver c' o escribano
que andarse c' os santos vendo:
¡e ten razon que lle sobra,
deprocatéime hoxe d' elo!
¿En que xuncras eu pensaba
pra pedirche valemto,
pra gastar os meus cartiños
en facerche algús ouséquios,
s' eres San Amaro d' Oira
feito de pau d' amieiro,
un santo com' outros tantos
que non teñen valemto
e que abofellas, crariño,

non sei com' estás n-o ceo?

A devocion que che tiven
pagachesma ven con esto:
; andar con velas e misas,
pra sair perdendo o preito!
; ora! mais che me valera
precurar os amieiros
que n-o lameiro d' as Laxes
â veira d' o Miño teño,
pois entón como ti, santos
poidera mandar facelos,
¡vamos! anque s' estragase
moita madeira, por centos;
pois, señor San Amariño
mais que non ch' o leve o xénio,
eiche dicir pra vengarme
que d' ese pau eres feito,
qu' eres hirmau d' as chanquiñas
que postas n-os pes eu levo,
e que fuches San Amaro
criado n-o meu lameiro.

SALAYOS D'UNHA NAI.

Cando a fúlxada luz d' o sol morria,
ou cando viña a luz d' o novo día,
tremborosa chegaba ô pé d' o altar,
pra lle pedir à virxen d' os Delores
q' o fillo qu' era iman d' os meus amores
viñese pr' o seu lar.

Cando ô morrer a tarde n-as cañadas,
n-os montes e n-o val as bateládas
resoaban d' o toque d' oracion,
ou n-as fogaxes d' a alborada, cando
soaban as campás repinicando,
por él roguei a Dios.

De rodillas n-as lousas d' a eremida
en súplicas d' amor pasei a vida
chea de fé, d' espranzas e d' afan,
non viña día que á rezar non fôra,
y-a negra noite, o lumiñar d' aurora
vironne sempre igual.

Diante d' aquela virxen delorosa,
nai a mais grande, nai a mais chorosa
q' o morto fillo n-o seu colo ten,
xemendo e con bagallas lle pedía,
que o fillo, miña santa idolatria,
m' o trouxese con ben.

¡Cántas veces, naintres n-as romaxes
postal-as mais con churrusqueiros traxes
gozaban d' os praceres d' a funcion,
eu solíaa por él loito vestindo,
car' o sagrario camiñei sintindo
morrer o curazon!

¡Cántas á Virxen n-a solénia calma,
muda, pero falándolle n-alma

e pondo os ollos n-ela lle pedin,
que aquel filliño tan chorado agora
sano, feliz e probe como fora
volvése pr' onda min!

¡Mais non volveu! N-aquel país ardente
que pr' a gallega xuventú presente
mais atraucion q' a d' os abismos ten;
n-aquela sepultura nunca chea,
n-aquel monstro famento, n-a siréa
d' o mar d' o noso eden;

N-aquela terra, ¡ay Dios! q'a sangre nosa
fixo forte bellida y-abondosa,
n-as malditas Amérecas, morreu...;
como cantos pr' aló marchan, ¡probiño!
salús, vida, porvir, país e cariño,
todo... tod' o perdeu.

Eu tamen o perdin, tamen coitada,
sin agarimo, sola esconsolada,
vella enganida, sintome morrer:

non terei unha man que compasiva
me cerre os ollos, nin quen mentras viva
faga por me sostér.

Róla viuda son, que pol-o vento
lembrando vai ó croel esquecemento,
y-os salayos que ten n-o corazon,
alma que vive en pena n-esta vida,
nave n-as augas d' o delor perdida,
xardin sin froles son.

Inda parés q' o teño n-o meu colo
dándolle bicos en suave arrollo,
e non podo creer que xa o perdín...
¡que negra e fera foi a sorte miña!
morreu... tamen eu morro... coitadiña...
¡coitadiña de min!

GALICIA.

A DON ALFREDO VICENTI.

¡A raza d' o celta indómito
vay de nós desaparecendo;
que pouco nos vay quedando
d' a grandeza d' outros tempos,
e como esmaya e vacila
o espíritu d' os gallegos!

D' as revoltas d' a nobreza
a matanza y-os incendios,
non demolen burguesias,
nin deixan os campos ermos,
pero tampouco d' a indústrea

o xenerador alento,
novos tesouros descobre
que impulsen o noso medro,
nin d' as entranas d' a terra
o xérmes arremovendo,
a agricultura recolle
produciós de mais proveito,
que s' as armas se deixaron,
tamen-o arado está quedo.

Pol-as congostras natales,
camiñando van os vellos
c' o frio n-o curazon
e co-a neve n-os cabelos,
desesperanzados, tristes,
cuasi espidos e famentos.

Pol-o seu loitar xigante,
pol-o seu traballo inmenso,
tal galardón alcontraron
n-o país onde naceron.

A xuventú pr' as Amérecas
emigra c' o pensamento
d' o que lle negan n-o própeo
recoller n-o chan alleo,

e lonxo n-aquelas terras
que produtivas fixeron
e' os suores d' o seu rostro,
fértil, abondoso rego,
e co-a forza d' o seu brazo
ô rudo traballo afeito,
feridos pol-as mais fondas
saudades, van morrendo,
ou ben morren de ~~miseria~~
en duro, emprestado leite.

Pol-os montes d' a terriña
espídos vagan os nenos,
os coidados d' a facenda
por úneca escola tendo;
ninguen precura que caya
n-aqueles virxes cerebros
a semente d' unha idea
nin á luz d' un pensamento;
q' a nova xeneracion
que ha de vir á socedernos
vay criada n-a iñorancia,
sin pan e n-o esquecemento.

¿E como podrá Galicia
con tan probes elementos

camiñar con pranta firme
pol-a via d' o progreso?

¡Cando n-os pobos e montes
han de resoar os ecos
d' a voz amiga que chame
a REDENCION òs gallegos!

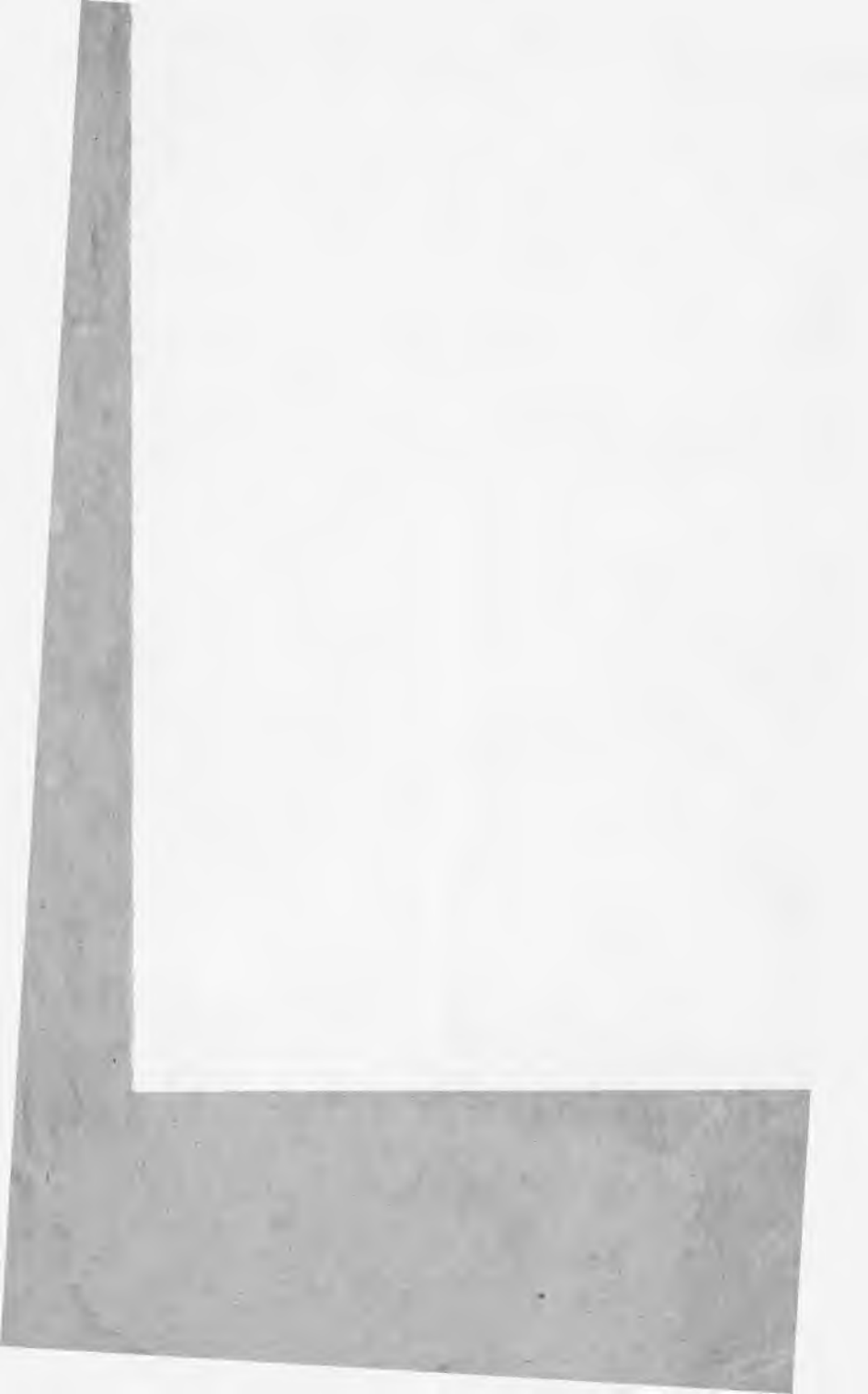
ÍNDICE.

	Pagos.
1 'O leutor.	1
2 Carta d' o tio Anxel de Valeixe.. . .	5
3 A cruz d' os farrapos.	11
4 Como chove.	17
5 Anxeliños 'o ceo. :	19
6 Quen preitea...	23
7 Amor d' a pátria.	27
8 Comparanza.	33
9 Fogos fátuos.	35
10 Carta d' o abade d' Armenteira. . . .	55
11 Agoiros.	61
12 O berme.	65
13 O falar d' as fadas.	71
14 Xan de Pitelos en Compostela	75
15 Anxel de redencion.	85
16 O demo y-a nai.	89
17 Devocion por comenencia.	109
18 Salayos d' unha nai.	115
19 Galicia.	119

Precio 2 pesetas en Galicia.

REAL
G
LA

211

Bibli

galicia

GALICIANA
BIBLIOTECA DIXITAL DE GALICIA

Xacobeo 2021

**XUNTA
DE GALICIA**